

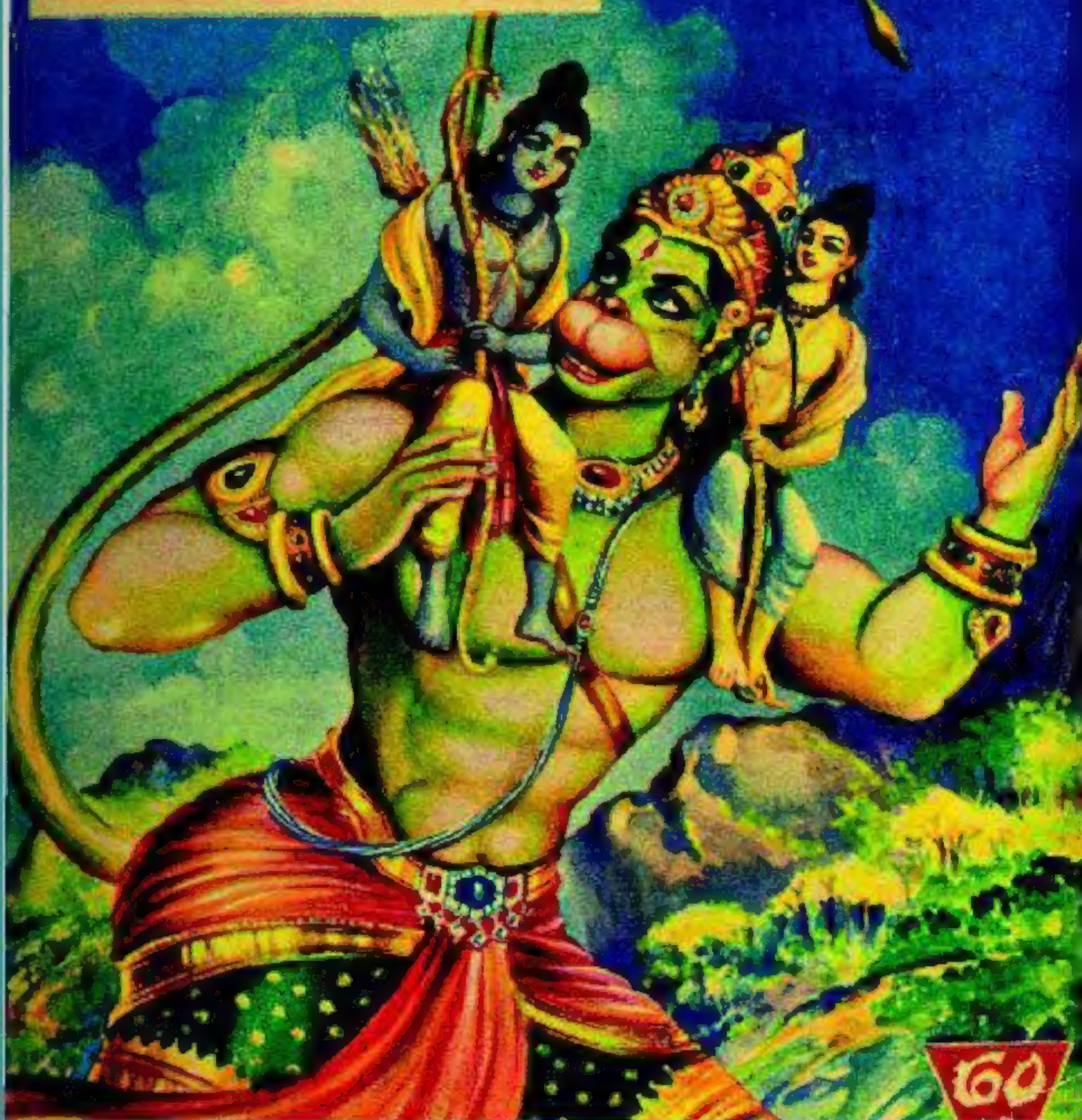

176

वापस

जून १९६३

[१४]

[लखू व त्याचे साथी जयमल आणि तो जंगलो तरुण तिघांची नेट लखूच्या म्हाताऱ्या बापाशी झाली. परंतु ते परस्परांशी कांहीं बोलण्यापूर्वीच नरभक्षक मंडूकेश्वराच्या अनुयायांशी युद्ध करीत असतां स्वतःचा वचाव करून घेण्यासाठीं त्यांना एकून कावे लागले. लखू व त्याचे साथी एका डोंगराच्या डोंकाला येऊन पोचले. तेथे एका गुहेत त्यांना एक भयंकर सांप दिसला. पुढे वाचा]

लखू व जयमल गुहेत सांप दिसल्यावर खांब्याला बांधून तो धांवत लखू व जयमल गुहेच्या खिडारांतून बाहेर पडात होते. उमे होते तेथे येऊन उमा राह्याला. पण त्यांचा साथी जंगली तरुण गुहेतच दोघांना आश्चर्य वाटले, लखूने विचारले—
सोळ अंधारांत कांहीं तरी न्याहाळून पहात “तुला धनुष्यबाण कोठे मिळाले ! आणि
होता. त्याला एका कोपऱ्यांत धनुष्यबाण तीर सोडण्याची तयारी दिसते आहे ! तूं
दिसले. तो चटकन पुढे गेला व धनुष्य त्या भयंकर सांपावर किंवा त्या विचित्र
उचळत येतले. दोरी बांधली व भाता जनावरावर सोडणार आहेस की काय ! ”

गोमान्मने होकाराची मान हलवल्यावर लखूनै ह्याचा हात बरला—“तुझा एका बापाने म्याच्यावैकी एक देखील मरणार नाही. पण ते तोचे आपल्याला सापला मात्र येतील इकडे! पण तुला हे धनुष्य-बाण कोठे मिळाले?”

त्या जंगली तरुणाने गुहेतला तो कोपरा दाखविला, जवू तिकडे बांगला व एक धनुष्य उचलून घेऊन म्हणाला—“घेलेवर हे धनुष्य आपल्याला मिळाले. तो जयमल उभा होता तेथे आला आणि म्हणाला—“चक, लवकर बाहेर पळावे पाहिजे.”

“हे धनुष्य व बाण, ज्यांचे अस्थिपंजर आपल्याला येथे विस्तृत आहेत त्यांचे असावेत. पण हे दोघे येथे आले का व कोणी ठार केले यांना?” जयमलने लखूला विचारले. “या प्रश्नाचे उत्तर मिळाल्यापूर्वीच कदाचित आपण त्यांच्या शेवोरी जाऊन पहा.” लखूला जयमलचा हा संशय सपला नाही. जयमल पुढे काही बोलणार, तेवढ्यांत तो साप व तो बघेकर प्राणी गुहेच्या मागच्या बाजूला येऊन आदळले. त्यांच्या धक्क्याने सारी गुहा हलकली. ते उभे होते ती जागा फक्तच खचली व एका मोठ्या खड्यात ते तिथे पडले. खुदैवाने तिथोना वेताचीच इजा शाली.

तिथोनी उठून अंगावरची धूळ व माती झाडली व उठून उभे राहिले. फक्त थोडा खरकटले होते. “नशीब म्हणून आपण वांचलो!” लखू म्हणाला.

“ते खरे, पण या गुहेतून बाहेर कसे निवाक्याचे?” जयमल म्हणाला.

गोमाना रांगत त्या लखूच्या एका टोकाळा गेल्या व मागे कटून म्हणाला—“लखू! आपण वांचलो! आता कसली देखील भीति नाही. आपण या डोंगरा-

तल्या गुहांच्या जाळ्यात सांपडलो असलो तरी मला दूर उजेड दिसतो आहे. आपण त्या बाजूला रांगत रांगत जाऊ या. बाहेर निघालो की मग कसली भीति नाही.”

गोमानाच्या सांगण्याप्रमाणे दोघे तो उभा होता तेथे गेले. त्यांना देखील दूर उजेड दिसला. ज्या भोकातून उजेड येत आहे ते गुहेचे तोंड असणार. पण तेथे पोचेल्यावर वाटेत किती चडचले तेवत कोण जाणें? आणि तेथे पोचल्यावर तर का समोर दरी असली तर बाहेर निघणें अशक्य!

तरी धीर करून जयमल म्हणाला—“चला जाऊ या. गुहेत मागे पुढे काटाच बाटा विस्तृत आहेत. पण आपण कोणत्या वाटेने सुरक्षित जाणी पोचू हे देखून जाणें. म्हणून उभा बाजूने उजेड दिसत आहे त्या बाजूनेच प्रथम जाऊन पाहू या.”

लखू पुढे निघाला व दोघे त्याच्या पांजे-पांठ चालू लागले. लखूला त्याच्या म्हाताच्या बाराची तार काळजी वाटत होती. आता तर स्वतःचा बचाव कसा करून घ्यायचा हाच मग समोर उभा होता. या गुहांच्या जाळ्यातून सुटका मिळणें हे मोक्षपटातील साप व शिळ्यांच्या चढाओढी

सारखे वाटू लागले. त्याची पावले भीतभीत पुढे पडत होती. जयमलने ते जोळसले व म्हणाला—“लखू, देशावर मर्यादा ठेवून पुढे चक. समोर जो उजेड दिसत आहे तोच या निराशेच्या वेळी आपल्याला आधार आहे.”

जयमल बोलतच होता, तेवढ्यांत मध्ये त्यांना एक चिळक्षणा आवाज ऐकू आला. काही वेळाने पंल फडफडण्यासारखा आवाज ऐकू आला.

लखूनै तळमळी पसली व समोर आले-थ्या संकटाचा तोंड देण्यासाठी सज्ज होऊन

उभा राहिला. जयमल त्याच्या पाठीमागे उभा राहून आश्चर्याकित होऊन शिफडे पाहू लागला. गोमाना जोराने ओरडला—
“भूत !” हे ऐकून जयमल खूब हसला. लखूचा हात माथ्याकडे गेला. तोपर्यंत गोमानाने येन करछा होता.

गुहेच्या खडबडीत वाटेच्या छपराळ निपटून बसलेली एक फाळी आकृति दिसली त्यांना. त्या फाळीखोता त्या आकृतीचे पांढरे दांत स्पष्ट दिसत होते.

“गोमाना हे मृत नसून एक राक्षसी बटवाघूळ आहे, डोक त्याच्या डोक्याला

नेम लागेल अशा तऱ्हेने सोड तीर चुकता कामा नये.” जयमल म्हणाला.

गोमानाने सोडलेल्या बाण त्या बटवाघ-
ळाच्या डोक्याला लागला व ते तडफडत
बमिनीवर येऊन पडले. त्याचा आकोश
चाळू होता. त्या आवाजाने सारी गुहा
डुमडुमत होती.

गोमाना पुढे गेला व तडफडत पडलेल्या
बटवाघळाचा बाणाने डबचून पाहिले. अजून
जीव होता, पण हालचाल मंद पडत चालली
होती. गोमाना म्हणाला—“मी जंगलांत
जन्मलो व जंगलांतच वाढलो. पण इतके
गोटे बटवाघूळ जन्मा आयुष्यात पूर्वी कधी
पाहिले नाही.

“खरे बोलायचे तर मी देखील पूर्वी
पाहिले नाही. मला वाटते आपण एका
दुसऱ्याच जगांत येऊन पोचले आहो.”
जयमल म्हणाला.

“तु म्हणत होतास ती भयंकर दरी
हीच तर नव्हे? किंवा त्या दरीत जायची
वाट असेल कदाचित !” लखू म्हणाला.

“तुम्हाला काळम्यांच्या ओरडण्यासारखे
ओरडणे ऐकू येत आहे का ?” गोमानाने
विचारले.

लखू व जयमल दोघांनी थोडोवेळ
ऐकण्याचा प्रयत्न केला व म्हणाले—
“कोणीतरी प्राणी ओरडत आहेत असा
भास होतो आहे सदा !”

“तर वग निष्पत्तीचे कारण नाही ! जेथे
कांडगे असतात तेथे त्यांच्या बेलाची सांभने
पण नसतात. म्हणजे बापल्याला साण्या-
पिण्याची तिकीर करण्याचे कारण नाही,
मोठ्यावर सायला मिळेल.” गोमाना म्हणाला.

“पण खाण्या-पिण्याची मोठ जिवंत
वांचलो तर ना ? मा गुहेच्या जाळ्यांतून
सुटका मिळाली तर.” लखू म्हणाला.

“नाशे फान तिखट आहेत. मला पुढे
जाऊ ना. मी तुम्हाला ते कांडगे अहेत
तेथे वेळून जातो.” जसे सांगून गोमाना
साववपणे पावले टाकीत त्या बाजूला
निघाला. चार सहा मिनिटे गुहेत चालल्या-
नंतर गुहेच्या एका येकाला छान मोठा
उजेड दिसला त्यांना. दिवसाचा उजेड
असतो वसा. तो पाहून तिथे आनंदाने नाचू
लागले. गुहेच्या वाहेर लहान लहान रोपटी
व दूर मोठमोठे झाडे पण दिसू लागली.
काळम्यांचा आवाज जास्तजास्त जवळ
येऊ लागला.

लखू व त्याचे साथी त्या गुहेतून बाहेर
आले. गुहेच्या एका बाजूला मैदानांत
हरणांचा एक कळप उभा होता. व त्याच्या
पारी बाणूच चार कांडगे बिरट्या पालीत
होते व मोठमोठ्याने ओरडत होते. जे
कांडगे जवळजवळ येत होते त्यांच्याशीं गुंज
वेण्यासाठी मोठमोठालीं शिगे असलेलीं हरणे
पुढे येत होती.

“काळम्यांशीं गुंज वेणारीं हरणे मी
कधी पाहिली नाहीत.” जयमल म्हणाला.

“मी तर एक मैदा पाहिला आहे
काळम्याला लोळवणारा. निवावर उदार

Fullscreen

127

24 / 76

होऊन हुंजणारा प्राणीच यशस्वी होतो” लागला. दोनच लांडगे उरले होते. ते गोमान्ग म्हणाका.

त्यांचे परस्परांशीं असे बोलणे चालू असता लांडगांची नजर त्यांच्यावर पडली. हरणांना तिकडे सोडून ते लखू व त्याचे साथी उभे होते तिकडे धांवले. लखूने एक बाण एका लांडगावर सोडला. नेम बरोबर लागला. थोडो बोराने ओरबत जमीनीवर आदळला. इतर लांडगे चबतचूत लखू व त्याच्या मित्रांचे लश्करे तोडण्यासाठी धांवले.

पण गोमान्ग व जयमलने त्यांच्यावर बाण सोडले. गोमान्गच्या नेम बरोबर

लागला. दोनच लांडगे उरले होते. ते मिळून रातांत पळत गेले.

गोमान्गने हँसत विचारले—“तो हरणांचा कळप कोठे नाहीसा झाला?”

“तु पाहिले नाहीस वाटते? तीं हरणे तर केव्हाच पळून गेली. तुला काय वाटते की लांडगांच्या हातून सुटका मिळाल्यावर आपली बाट पहात ती उभी राहतील?” लखूने थेट विचारले.

“तुसी कदा राहू दे. आपल्याला तर मूक लागली आहे. एका हस्याचा तर मी एकदाच फडशा उडवीन.” गोमान्ग म्हणाला.

“अरे मूक सर्वांनाच लागली आहे. पण आपणां सर्वांना खायला तो वसईडी भुकेला वसला आहे हे विसरू नकास. तो व त्याचा मित्र तो मंडूकेश्वर आपल्या नर-मल्लक अनुवायांसह सर्व डोंगर चाकून पालथा घातल्याशिवाय राहणार नाही.” जयमल म्हणाला.

गोमान्गने लारी बाजूला पुन्हा एकदां एकाडे सावब दिसते का पाहिले. पण त्याच्या मनांत दुसऱ्याच एक विचार आला. म्हणाला—“ही तरी त्या नरमल्लकांची नसावी असें मला वाटत आहे. येथलीं झाडे छुडणे सर्वच और आहेत. लखू तुला काय वाटते?”

लखूने पण दूरवरचा प्रदेश लक्षपूर्वक पाहिला व म्हणाला—“था गुहांतून भटकत भटकत आपण कदाचित दुसऱ्याच वेदांत पोचलो असणे शक्य आहे. पण सावब राहाले पाहिजे. त्या नरमल्लक जातीच्या वेदांतून सुटका मिळाली असली तरी हे वेद त्याहून कमी शोकाचे असेल अशी समजूत करून केणं बरोबर हीणार. येथे जास्त शोका देखील असू शकेल.”

नंतर तो जयमलकडे वळून म्हणाला—“माझे बाबा त्या नरमल्लकांच्या वेदांतून

निसटून बाहेर गेले असतील नाही?”

“मला तरी शंका नाही. दुसऱ्या वडिलांसारखा हुशार व चतुर मनुष्य मी आजपर्यंत पाहिला नाही. शत्रूच्या हातावर तुरी देऊन ते केव्हाच निघून गेले असतील. त्या एकत्र्याने शेकडो नरमल्लकांना फशी खान हुलकावणी देऊन फसविले होते. व त्यांच्या बरोबरचा तो गळेबंग देखील मोठा वस्ताद दिसला.”

लखूच्या मनाला थोडा पीर मिळाला. म्हणाला—“पाहू या कांही खायला मिळाले तर! तहान पण खूप लागली आहे मला.

कुठें तरी पाणी नवी करजार ! नाही तर हरणे नसवी दिवशी.”

तिथे डोंगराच्या पायथ्याशी काळे व रानांत हळूहळू पाव लागले. सूर्य ऋषीपळे वट्या होता. तिघांना भूक लागली होती. साडांवर फळें किंवा वनस्पतीचें पोंडें कोठे दिसत नव्हतून गोमान्गची वन्य पर जाडांवर होती. तो वाळत असतां एका जागीं जमीन खचली व त्याचा पाय जडला. तो जोरानें ओरडला. जवळ जवळ होता त्यानें कडकन ओढून त्याचा बाहेर काढले.

आगा दिसायला सवाट दिवशीं. मग गोमान्गचा पाय जमिनीत फसा काय रतला ! त्याचा कांहीं फळेना. झाले तेचें पाहिल्या कायल्या व पाचोळा बाजूला सरून पाहिलें. तेचें त्याचा कांहीं सांबांजीं टोंकें जमिनीवर

आलेली दिसली. ते खांय एका सांपल्याचे होते. सांपल्यांत एक सिंह सांपल्या होता व तडकडत होता. खांयें जवळें स्पष्ट ऐकूं येत होतें.

“हा सांपल्या आहे तर ! अनाकरें व मायतें जो कोणी सांपलेक त्याला धरण्यासाठीं हा सांपल्या कोणीतरी ठेवलेला दिसतो आहे. जोडा टाडीर त्याला जसवा तर गोमान्ग जांत मंडप झाला असता.

सगळें वेळीं खांय्यावर चारी बाजूनें काळ व काळ्यांना वचविं तुळ साळ. कस व खांये कांभी विचार करीत वल्ले माहीत, जमिनीवर जवळें मिळले व आपले बाप जंगावर आणवे उभे ठेवले. मेजर उडून खांयीं चारी बाजूला पाहिलें. मग कोणी मनुष्य आढळत नव्हें.

विचित्रा दंड

राजा विजयविराटनें आपला दंड सोडला नाहीं. तो पुढीं काळाजवळ गेला व तेथे खांयावर काढून घेऊन खांयावाच्या विरेनें निघाला. तेथीं जेव्हां जवळील जेवळ त्याला म्हाला. “राजा, मला जसें बाई लागले आहे कीं कोणी तरी तुला विना-कारण दंड दिला आहे. कित्येक निरसाध कोकलां जेलीक विनाकारण दंड दिला जातो, ते मला माहीत आहेत. याचें उदाहरण म्हणून मी तुला एक मोठे सांगलों.” असें सांगून वेताळ मोठे सांणू जाणला.

एका खेडेगांवांत पंदरी नांवाचा एक गरीब मनुष्य राहत असे. जगांत तो एकदा होता. तो एका श्रीमंताच्या घरी काम करीत असतां एकादा त्याच्या घमाफळे कांहीं पाहुणे मंडळी तीर्थयात्रा करीत जाईत एक दिवस निघांति घ्याव्या म्हणून उतरली.

वेताळाच्या मोठी

त्यांच्या सोयी वृंदाकन क्षेत्राचे वर्णन ऐकून स्वतः ते क्षेत्र पाहून येण्याची इच्छा त्यांच्या मनांत उद्भवली.

परंतु पंढरीजवळ वाट खर्चासाठी एक कुठकरी कवडीदेखील नव्हती. बऱ्याचका मनांत आले असतें तर हिंदुस्तानांतली सर्वां क्षेत्रां पाहून येतां आले असतें. पण बऱ्याचकां मनांत सायण्याची इच्छा त्यांच्या मनांत नव्हती. म्हणून तो कौणाल कळवित्या-शिवायच एका दिवस वृंदाकन क्षेत्राच्या दर्शनार्थ निघाला. वाटेत धर्मशाळा आहेतच उतरायला. दोन माफ्या कोणीतरी बाहीलच

जेवायला. जवळ पैसे कमीरे खसले तर कोरीची भीति. एकूण पंढरीने जवळ पैसे कमीरे काही एक घेतले नाही. वृंदावनला जाण्यासाठी पायीच निघाला.

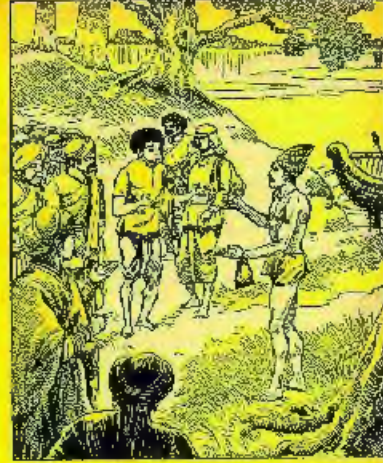
वाटेत तो एका धर्मशाळेत उतरला. त्या दिवशी ती धर्मशाळा रिकामीच होती. दुसऱ्या दिवशी उजाडतांच तो निघाला तेव्हां धर्मशाळेच्या अधिकाऱ्याने येऊन त्याला विचारलें—“ही आपली पिशवी मागे सोडून का निघालास बाबा! असा निष्काळजीपणा केलास तर पुढे कसे होईल?” असें सांगून त्याने ती पिशवी पंढरीच्या हातांत दिली आणि म्हणाला—“बरे तर जा, आतां!” असें सांगून तो निघून गेला.

पंढरीला ते सारे काही कळले नाही. त्याला वाटले की धर्मशाळेच्या अधिकाऱ्याला त्याची गरीबी पाहून दया आली असावी व त्याने कांही तरी सायल्या म्हणून खिदोरी वांकून दिली असावी. परंतु त्याने पिशवीतले सामान बाहेर काढून पाहिलें तेव्हां त्याला निश्चीत पैसे व एक भोतरबोडी दिसली. ती पिशवी दुसऱ्याच कोणाची तरी होती. पण अधिकाऱ्याला ती पंढरीचीच असावी असें वाटलें. म्हणून

जांजोबा

त्याने ती त्याला आणून दिली होती. पंढरी परत करायला म्हणून धर्मशाळेत गेला. पण धर्मशाळेला कुळप होतें. तो अधिकारी कोठेतरी कामासाठी निघून गेला होता. पंढरीने विचार केला की वाट पहात बसलो तर जबर येईल व एक दिवस फुकट जाईल. या पिशवीचा मालक वाटेत भेटला तर त्याला त्याची पिशवी फक्त देऊन टाकतां येईल. असा विचार करून तो पुढें निघाला.

दैवयोग असा की त्याच दिवशी काही यात्रेकरू त्याला वाटेत भेटले व त्यापैकी कांही जण वृंदावनलाच निघाले होते. त्यांच्याकडोबर प्रवास केलेल्या प्रवासांत कांही काळजी करणाऱ्यांचे कारण नाही असा विचार करून पंढरी त्यांच्याबरोबर निघाला. कांही अंतरान् एक रवी लागली. नवी-पार बाप्यासाठी नानेंत नसून नावें लागलें. प्रत्येकाने नावाळ्याला एकेक पैसा दिला. पंढरीने कांहीच दिले नाही. नावाळ्याचे तर पुढें काय होईल काय ठाकक ? ” पैसा मागितला तेव्हा पंढरी म्हणाला—“माझ्याकडे एक पै देखील नाही.” त्यावर एक यात्रेकरू म्हणाला—“काय रे! असेल. पण काय रे! आम्ही इतके जण तुझ्या पिशवीत तर पैसे खणखणताहेत! बरोबर असतां चोरांचे काम भव ? ” पंढरी आणि पै देखील नाही, काय म्हणतोस ? ” काय उत्तर देणार ? पंढरीने नावाळ्याला

तुसऱ्या एकांने पंढरीच्या हातांतली पिशवी काढून घेऊन उघडून पाहिली व म्हणाला—“पैसे तर आहेतच. कोरे कपडे देखील आहेत. फाटके कपडे वांकून फिरवो आहे आणि पैसे नाहीत म्हणून म्हणतो आहे. या वयांत इतके पैसे साठवू लागला तर पुढें काय होईल काय ठाकक ? ”

आणखी एक दोणे म्हणाले—“चोरांच्या भीतीने जवळ पैसे बाहीत असे म्हणत त्यावर एक यात्रेकरू म्हणाला—“काय रे! असेल. पण काय रे! आम्ही इतके जण तुझ्या पिशवीत तर पैसे खणखणताहेत! बरोबर असतां चोरांचे काम भव ? ” पंढरी काय उत्तर देणार ? पंढरीने नावाळ्याला

जांजोबा

पैसा विला व पुर्वील प्रवास मध्ये कपडे पावून वरून लमला. वादलचाला त्या पिछवीतले पैसे त्याने हापरले. पिछवीचा माकड भेटल्यावर त्याची पिछवी फल फलाक्यानी गोष्ट तो शर विसरून गेला. त्यापुढचा प्रवास आनंदाने पुरा झाला. पिछवीत पैसे होते तोपर्यंत कसका काड व जात होणार? हुंदाकन क्षेत्री सर्व देखले व प्रेक्षणीय समले पाहून फंदरीच्या मनाने सत्तावान झाले. त्या हेतूने तो फल विचारा होता तो पार वडला. तो वरत वरी निवाडा.

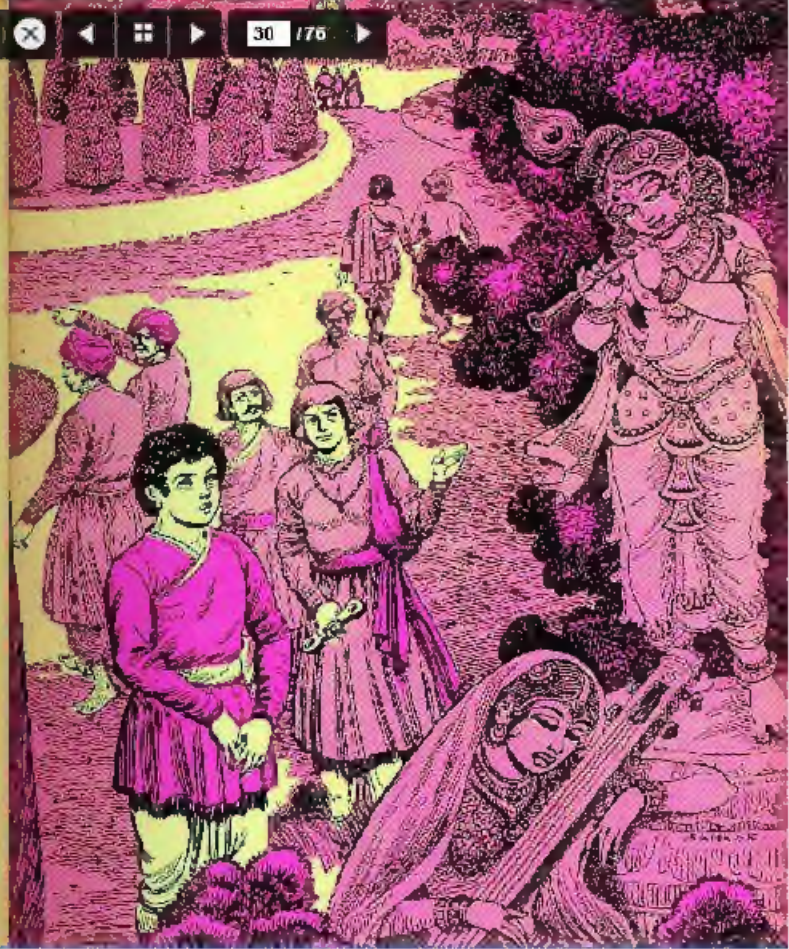
फल फल असता येते तो त्याच धर्मशास्त्रे उतरला. त्याच्या हातत चीज पिछवी होती. ती पाहून धर्मशास्त्रे उतरलेल्या एका मावशाने त्याचा हात धरला आणि विचारले लागला—“कोरा, माझे काडे पावून तू राजरोस फिरत आहेस! कोठे आहेत पिछवीतले पैसे?” पिछवीत पैसे नव्हतेच. फंदरीने ती पिछवी त्याला कधी मिळाली हे श्लेडकांत सांगण्याचा फल केला. फल तो मनुष्य त्याला बोवून देईना. श्रुवाला—

“काड माझे कोनसे रुपरे. माही तर जल कोलालाकडे!”

शेवटी त्याला पौलीस ठाण्यावर जावे लागले. पिछवीच्या माकडाने धर्मशास्त्रे पिछवी विसरून गेल्याने सांगितले व नृपाला वरी आठवण झाल्यावर मी पिछवी शोभायला नृभूल गेली तोपर्यंत पिछवी माहीती झालेली विसली. या वाणमाने ती पिछवी चोरली होती. काच्य हातांतली ही पिछवी माहीती आहे व काच्य अंगायरने कपडे फल माझेच आहेत.

फंदरीने सर्व पैसे सर्व हाक्याने व पिछवी-एले कपडे त्याने वापरण्याने वाकून गेले.

बांदोया

Full screen

127

32 / 76

गंधर्व राजकन्या

[१]

हसनने आपल्या भानलेल्या बहिणीला का? हसनची भाकटी बहीण म्हणाली-
आऊन मांगितले की गंधर्वाजाची "हा तरुण कोणी सामान्य तरुण नाही.
सर्वात धाकटी कन्या खाऊन सोलीत आली सदाचरणी आहे, देव घेरणेंने त्याचे मन
आहे. ते ऐकून ती राजकन्येला आऊन राजकन्येवर पडले. मैत्रीजनांनी परस्परांच्या
मेढरी व म्हणाली- "राजकन्या! आपल्या चुका गिळून परस्परांवर प्रेम करावयाचे
आगमनाने आपणें पर पवित्र झाले आहे." असतें. राजकन्येला अगदीं प्रथम पाहिले
प्रथम गंधर्व राजकन्या दुःखी होऊन तेव्हापासूनच राजकन्येने त्याचे मन चोरलें
खाडीची रागांतच म्हणाली- "तू आपल्या आणि पुन्हां मेट व झाल्यामुळे त्याला ती
राजाच्या कन्येचा असा अपमान कसा करू विरह इतका असला झाला की त्याने अन्न-
दिलास? शक्यते मनुष्याच्या हातीं गंधर्व- पाणी सुद्धा सोडलें होतें, बरोबर आणखी
राजकन्येचा अपमान होऊं देण्यास तूं कारण नऊजणी होत्या. पण त्यानें त्या सर्वांत
झालीस. माझ्या बडिलांच्या शक्तीची कल्पना आपलीच निवड केली."

मल्ल मानवाला नसेल कदाचित, पण तुला तर ते ऐकून व आतां सुद्धा मिळणें पण
होवी. तूं किनूरी केली नसलीस तर तो मला अवश्य आहे हें ओळखून गंधर्व राजकन्येनें
सरोवरापासून येथवर येऊन आला अगत्या काहींच उत्तर दिले नाहीं. "मीनं संमति

कोतवालांनं पेंढरीला न्यायाधिशामोर उभें केले. न्यायाधीश म्हणाला- "तूं पिशवीतले पैसे म्हासोन खर्चून थोके जाहेस, म्हणून तूं ते पसत केले पाहिजेस, तूं गरीब जाहेस व इतके पैसे परत करणें तुला शक्य नसेल तर तूं आच्या घरी दोन वर्षे नोकरी करून हे पैसे फेड. तुझ्या खाण्या-पिण्याची जबाबदारी आंच्यावर राहील, पेंढरीनें त्या प्रमाणें पिशवीवाल्या- कडे दोन वर्षे नोकरी करून कर्बफिड केली.

येथवर गोष्ट सांगून वेताळानें विचारलें- "सबा! केलेल्या अपराधाबद्दल पेंढरीला शिक्षा भोगावी लागली असें वाटतें का तुला? त्यानें अपराध करून दोषदर्शन केल्याचे पुण्य त्याला मिळालें असेल का? आ प्रश्नांची उत्तरे माहीत असून तूं दिली नाहींस तर त्याचा परिणाम तुला माहीतच

आहे. तुझ्या ठोक्याची शंभर ठकले होऊन तुझ्याच पायांवर आदळतील."

विक्रमादित्य म्हणाला- "न्यायाधिश- सपोर येण्यापूर्वीच पेंढरीला क्षेत्रदर्शनाचें पुण्य मिळाले होतें. त्याच्या मनांतली इच्छा पूर्ण झाली होती. दोन वर्षे पिशवीवाल्या- च्या कर्त त्याला जी नोकरी करावी लागली ती तरी मोठी शिक्षा होती असें नाहीं मला वाटत. पूर्वी तरी नोकरी करून त्यानें कितीसे पैसे कमा केले होते? दोन वर्षे त्याला पोट भर खायला मिळालें हें काय कधी होतें? म्हणजे न्यायाधिशानें त्याला जो बंड विला तो खरोखरी बंड उरतच नाहीं."

अशा तऱ्हेनें मीन मंग झाल्यामुळे वेताळ अद्वय झाला व आऊन झाडाच्या फांदीला लोंबकळू लागला. (कलित)

लक्षणम्" अशी म्हण आहे. हसनच्या बहिणीने गंधर्व राजकन्येला स्नेह वरून आपण दिली व सर्व प्रकारे सत्कार करून तिचे दुःख हलके करण्याचा प्रयत्न केला. शेवटी गंधर्व राजकन्या तिला म्हणाली- "कदाचित्त पितृविरह माझ्या नशिबी लिहिलेला होता."

नंतर हसनची बहिण त्याला भेटली व म्हणाली- "आपल्या प्रियतमेचे मन बदलिले आता तुझ्या हाती आहे. तिच्या दुःखी मनाला नास दुःख होईल असे काहीच बोलू नकोस किंवा काही पण नकोस. जगदी

नम्रपणे गोठ सोडून तिच्या समोर आपले मन उघडें केलेस तर ती तुझ्या प्रेमाचा स्वीकार करील."

हसन सोबित आपल्यावर गंधर्व राजाची कन्या त्याचे अप्रतिम सौंदर्य पाहून चकित झाली. तिने त्याला पूर्वी होवू नये असे पाहिले देखील नव्हते. त्याच्यावरचा राग थोडा का होईना कमी झाला. हसन म्हणाला- "राजकन्या, मी तुला दास आहे. तुझ्या इच्छेविरुद्ध मी नाही. मी तुला विरहवर्णनाने येथवर ओढून घेऊन आलो. त्या अपराधाबद्दल मला क्षमा कर. घमाविरुद्ध मी तुझ्याशी लढ करणार नाही. प्रसंगमागे निकाह लावून मी तुला स्वदेशी म्हणजे बगवावला घेऊन जाईन. बाटेक तितक्या दासदासी तुझ्या सेवेला निव्वर हजर राहतील. तेथे माझी आई आहे. तिच्या सारखी धर्मवीर स्त्री दुनियेत मिळणे शक्य नाही. ती तुला आपल्या मुलीप्रमाणे प्रेमाने वागवील."

गंधर्व राजाच्या कानेने त्याचे उतर दिले नाही. पितृव्यांत वृत्ताच्यावर कोणी तरी थाप मारल्याचा मास जाला. हसनने दरवाजा उघडला. सर्व बहिणी शिवार करून

बांदोबा

पसत आल्या होत्या. हसनची तब्येत चांगली सुधारलेली पाहून त्यांना आश्चर्य वाटले. हसन गंधर्व राजकन्येचिबरी काहीच बोलला नाही. बहिणी जी शिफारस घेऊन आल्या होत्या ती त्याने आंत घेऊन ठेवली.

मोठ्या बहिणीने त्याला जवळ येऊन विचारले- "तुम्ही तब्येत आता छान सुधारलेली दिसते आहे !"

हसन बौडा लाजला. त्याचे चेहरे धाकटी वहीण तेथे येऊन पोचली. तिच्याकडे त्याने नुसते पाहिले.

धाकटी वहीण मसंग जोळवून थडने म्हणाली- "आपण नाही बोलत बुवा ! मनातले गुपित ज्याचे त्याला ठारक ! त्यांत प्रेमीयुगलांच्या आनगाडीत आपण नाही पडणार !"

"त्यांत लजापला काय झाले ! तूच सांग की हसन !" अण हसन तात्काळ लजला व निमूळपणे उभा राहिला.

शेवटी धाकटी बहिणीने बडलेले वृत्त सांगितले. तब्येने हसनचे अविनंजन केले व त्याला प्रवेश घेऊन गंधर्व राजकन्या ज्या सोबित होती तेथे गेल्या. त्यांनी तिचे देखील अभिनेदन केले. त्यांनीच तिचा

हात हसनच्या हातांत देत दीवोना, 'बांदा सौख्य भरे', असा आशीर्वाद दिला. गंधर्व राजकन्या प्रथम खरी रागावली होती तरी त्याचे सौंदर्य प्रत्यक्ष डोक्यांनी पाहिल्यानंतर ती त्याच्यावर भाळली होती. एकूण दोघांचा चिवाह दोघांच्या इच्छेप्रमाणेच झाला.

नवदंपती त्या महालात चालीस दिवस राहली. एकदा रात्री हसनला स्वप्नांत आई दिसली. ती हसनची बरेच दिवस भेट न झाल्यामुळे रडत होती. हसनला ते दृश्य पहावेना. ती स्वतः देखील रडू लागला. हसनच्या बायकोने नणदानी ती मोष्ट वाजून

बांदोबा

सांगितली. त्या घाबेत भेड्याकड आल्या हसनने जे स्वप्न पाहिले होते ते सांगितले

तेव्हा धाकडी बहिण म्हणाली “तू मग तू आईकडे जा. मग तर बाप एक गहिना भर कामन्वाकडे आले पाहिजे.”

तरी जायवे कसे हा प्रश्न होना. पण बापच्या बहिणीने हसन जवळची म्हाताच्या बहसामची तबकडी घेऊन बाजवली. त्या बरोबर डॅड, घोडे, सेचरे वगैरे वाहन सगळे घाबेत येऊन उभी राहाली. हसन मंगल राजकन्येला घेऊन सुंदरशा दोन संचरावर बसला व बहिणीचा निधीप घेऊन स्वदेशी

निवाला. दोघे लवकरच परी पोचले. हसन वसरा नगरात बापल्या घरासमोर खेचरा-बकुर उतरत असता त्याला त्यांच्या आईने रडणे ऐकू आले. तो स्वतःला आवळू शकला नाही. रडतच त्याने दासवर थाप मारली त्याच्या आईने येऊन दास उचलले. पण सरोर अनपेक्षितपणे मुलाला आलेला पाहून तिला आनंदारिकांनी वेरी आली व ती बेथुद्ध होऊन जमिनीवर पडली.

हसनने व त्याच्या बायकोने मिळून तिला आंत नेले व तिची सेवा शुश्रूषा केली. तिला लवकरच शुद्ध आली. म्हातारी आपल्या सुंदर मुनेल्या पाहून फार खूष झाली, त्यात आपली मुल एक मंगलराज कन्या आहे हे ऐकून तर तिच्या काय काळं व काय न करू असे झाले.

तिने सिन्धपाकडे तिचे स्वतःचे म्हणून ठेवलेले दागदागिने जरीकाटो रेशमीवस्त्रे वगैरे जे जवळी होते ते सर्व साणून मुनेला दिले.

दुसऱ्या दिवशी ती आपल्या मुलाला म्हणाली “बेड्या, आपले हे घर आणि हे वसरा नगर तुझा बायकोला शोभत नाही.

म्हणून आपण बगदाद शहरी जाऊ या आणि तेथे सुखाने राहू या.”

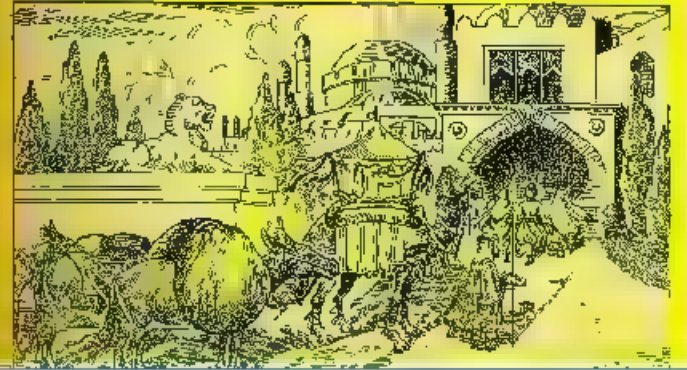
हसनला देखील ती सूचना पडली त्याने आपले घर सामानासकट लिलावात विकून टाकले आणि तबकडीच्या सहाय्याने बगदाद शहरी येऊन पोचला. त्याने एक सुंदर म्हाल एक लक्ख दीनार देऊन विकत घेतला व त्यात खुर्च्या, टेबले पडदे, हुंवरे वगैरे लावून स्वात शायने प्रवेश केला.

त्याने शेकडो दासदासी विकत घेतल्या. आईला प्रवासाला निघत असल्याचे त्याच्या महालांतले वैभव बगदाद शहरांत सांगितले. म्हणाला-“आई! मुख्य गोष्ट इतर कोडेहि नव्हते त्याच्या घरांत मंगल

रावकन्या मुखाने राहाली. मऊ महिन्यांनी तिला एक जुळे झाले. दोन्ही मुळेच होती.

एकाचे नांव नासिर व दुसऱ्याचे मन्सूर असे ठेवण्यात आले

पण संपण्यापूर्वी त्याला बहिणीला दिलेल्या वस्त्राची वाढवण झाली. तो प्रवासाची तयारी करू अगल. आपल्या बहिणींना संत म्हणून जे जे न्यावेसे त्याला वाटले त्या सर्व वस्तू विकत घेऊन त्याने आपल्या आईला प्रवासाला निघत असल्याचे सांगितले. म्हणाला-“आई! मुख्य गोष्ट सांगायची राहूनच गेली तुझ्या मुनेचे ते

फस्योने वरु सी एका जागीं जपवून ठेवले आहे. मी परत येईपर्यंत त्यावर लक्ष ठेव. वदरण तिची नजर त्यावर पडली व तिला आपल्या बावांची व बहिणीची 'आठवण साठी तर उठून आरेंल कदाचित्. वर का उठून गेली तर मात्र तिला परत येऊन येणं, मज्जाय मगध, कोणाला देखील शक्य नाही, " "जेर हें सर्व सगण्याची काय गरज ! स्वातंत्र्यपण आलें म्हणून मला हें सर्व कळत नाही का ! तू अगदी बेफिकीर रहा ! तुझ्या बाबकोची काळजी मी बाहीन. पण तूं मात्र सत्य तितका लवकर वे ! " त्याची आई म्हणाली.

पण भावी काणाला कळत असतं का : त्या शेवतां हें देखील कळलं नाही की दोघांचे बोलणे आठ उभी राहून गंधर्व राजकन्या ऐकत होती. इसन आंत गेला

मुलांचा बापा घेतला व बायकाला लवकर परत येईन असे सांगून तिचा निरोप घेतला तो आलेला पाहून त्याच्या बहिणींना अपार आनंद झाला. बाकळत बहिणीला तर फारच आनंद झाला. तिने आपली खोली जमनोचम कुलने हाखुरे काढून सजवली होती.

हसनने शिखा आपल्या दोघा मुलांच्या मुलांचे वर्णन करून सांगितलें. तो आपल्या बहिणींवरुन स्त्रिकासीला येला. त्यांच्या-करीवर तो हिंडला फिरला व काही काळ तो आपल्या मुला बाकळाला देखील विचारला. मनुष्य भावी काय आहे हें कधी ओळखत नाही व नें ओळखणें त्याला शक्य देखील नाही इसन देखील तें ओळखूं शकला नाही वर त्यान आकर्ष्य काय ! [पुढील गोष्ट पुढील कधी]

अष्टावक्र

एकाद नावाचे एक कधी होतें. त्यांच्या पत्नीचे नांव सुजाता अशी व शिष्यांनी पण मोठाच होता. कधी गात्रेदिवस शिष्यांना शिफवीत पुढे काही दिवसांनी सुजाता गर्भवती असता शिष्या मोठांतले मूळ बोकू लागले- "बाबा आता सुटी का जाफल्या शिष्यांना विचारे येणूं लागले आहेत फा !"

एकाद अशींना मुलाचा तो उर्मटपणा आवडला नाही. ते म्हणाले "अऱ्या साच्या वळीं तूं जसे काही तरी वाकड म्हणजे वर बोललास म्हणून तूं आठ जागीं वर होऊन वर घेतील." मुनींनी रागावें उद्वावकाला देखील त्यान वेळीं एक शाप देऊन टाकला

प्रसवकाल जवळ येऊन ठेवला. ओवव, टेकण्यांत आलें. पति वरीं न आल्या-पथपाणी पराव काही नाही एकाद

अशी जनकराजाकडे वर सहाय्य मागायला गेले. तेथें वरणाचा मुलगा वंदी उभा होता. तो दरवारांतल्या विद्वान पंडितांचा शास्त्रार्थास पराभव करून त्यांना पाण्यात बुडवून ठेवीत होता. एकाद अशींना देखील त्यानं प्रश्न टाकला व त्यांचा देखील पराभव करून टाकला व त्यांना पाण्यात बुडविले.

मुजाता आरला मात्र उद्वावक साच्या वरीं बाळंत झाली व तिला एक मुलगा झाला. बापाने दिलेल्या शापाप्रमाणें त्याचे अंग वाळ जायों वर होतें. म्हणून त्याचे नांव अष्टावक्र असें ठेवण्यांत आलें. उद्वावकाला देखील त्यान वेळीं एक मुलगा झाला. त्याचे नांव क्षेत्रकेतु असें ठेवण्यांत आलें. पति वरीं न आल्या-मुळे सुजाता आपल्या भावाकडेच राहूं

उमाली अष्टावक्र घेतकेतु नरोवर विद्याभ्यास करीत असे.

एकदा अष्टावक्र आपल्या मामाच्या माडीवर बसला होता. श्रोतकेतूने त्याला पाहिले आणि म्हणाला "माझ्या बापांच्या माडीवर तू कां? जा आपल्या बापांच्या माडीवर बसून बस." त्याने त्याचा हात बसून खाली ओढले. अष्टावक्राला फार वाईट वाटले.

तो खटत आपल्या आईकडे गेला आणि विचारले लागला "आई! माझे बापा कोठे आहेत?"

ती म्हणाली "बाळ! तू जन्मभ्रामूरी ते धन सहाय्य मागण्यासाठी अनकराजाकडे गेले व अजून घरी परत खाले नाहीत."

ते ऐकून अष्टावक्र आपल्या बडिलांच्या शोधार्थ जन्मपुरीला गेला. तेथे त्याला कळले की राजाच्या दरबारांत धंदी नांवाच्या वरुणपुत्राने एकदाद कधीचा चांद विवागांत पराभव केला व त्यांना पाण्यांत बुडवून ठेवले आहे.

अष्टावक्राने दरबारांत जाऊन वंदीला आव्हान केले होवाचा शाल्वार्थ शाल्व वंदीचा पराभव झाला. त्याने अष्टावक्र जे मागेले ते शाल्वचे कवक केले. अष्टावक्राने प्रथम आपल्या बडिलांना व इतरांना जिक्र करण्यास सांगितले. श्र्वीने त्याप्रमाणे कवक केले आणि सर्वांना जिक्र केले.

अष्टावक्र विवाहसौम्य झाला होता. अष्टावक्राने, वदान्य मुनींची मुमूक्षा नांवाची एक मुलगी होती तिच्याशी लक्ष कष्टाची इच्छा दर्शविली त्याने वदान्य ऋषींना भेटून मनानली इच्छा व्यक्त केली. वदान्य ऋषींनी अष्टावक्र मुनींची परीक्षा घेण्याचे ठरविले म्हणाले "मी मुलगी घ्यायला तयार आहे. पण एका अटीवर, तू एकदा

उत्तरेकडे जाऊन आले पाहिजेस! उत्तरेकडे कुवेराची अलकानगरी आहे. आणि पुढे गोव्यावर तुला एक श्री दिसेल. तिला पाहून तू परत ये मग पाहू!" वदान्य म्हणाले

अष्टावक्राने ती अट कबूल केली आणि उत्तरेकडे निघाला. तो कुवेराची राजधानी जलकपुरी येथे येऊन पोचला. वृत्त कुवेर त्याच्या स्वागतासाठी तयार झाला. त्याने त्याच्या स्वागतासाठी तयार झाला. त्याने त्याच्या स्वागतासाठी तयार झाला. त्याने त्याच्या स्वागतासाठी तयार झाला.

घेऊन अष्टावक्र पुढे निघाला. पुढे एक अरण्य लागले. तेथे एक सोन्याचा राजवाडा त्याला दिसला अष्टावक्राने राजवाड्यात प्रवेश केल्यावरच अनेक खिपांनी पुढे येऊन त्याचे स्वागत केले. आतून आपल्या राजलक्ष्मी सौंदर्य असलेली एक तरुण स्त्री पुढे आली व तिने त्याचे अभिषेक केले. त्या स्त्रीने अष्टावक्र मुनींना आपल्या प्रेमासाठी बांधण्याचा अहोरात्र प्रयत्न केला पण तिचे शत्रूने त्याचे आतिथ्य केले. तेथे रंभा, सर्व प्रजन फुकट गेले. अष्टावक्र म्हणाले "मी शत्रूचे व्रत घेतले आहे. तेव्हा माझा प्रहात एक वर्षे खोटे. कुवेराचा निरोप मात्र तू सोडून दे!"

दुसऱ्या दिवशीं अष्टावक्र मुनि स्नान करून परत आल्यावर तिने पुन्हा विवाह करून घेण्यास विनंति केली. अष्टावक्र म्हणाले "क्याने दिसायला तू लहान दिसतेस. लक्षाची गोष्ट तू करावयाची नसून तुझ्या आईवडिलांनी काढायला हवी. बरेच हें सर्व सोड. प्रथम तू आहेस कोण हें माग."

ते ऐकून स्मित करून ती म्हणाली "मी उत्तर दिसा आहे. मुनी परीक्षा घेण्यासाठी अज्ञान्य मुनींनी मला नेमलें होतें तू आ परीक्षेत वशास्वी झालास आतां तू परीक्षा. तुझा सुप्रमाणी विवाह होईल व आयुष्यभर तू सुखी होशील."

अष्टावक्र परत फिरला. अज्ञान्य मुनींना भेटला. सुमुहूर्तावर सुप्रमाणी त्याचा विवाह झाला.

पुराणांत अष्टावक्रा विषयीं आणखी एक गोष्ट सांगतात. त्यांनी पाण्यांत राहून अनेक

वर्षे तप केलें होतें. त्यावेळीं रंभा वगैरे अप्सरांनीं नृत्य करून त्यांना प्रसन्न केलें. नक्षींनी अप्सरांना बर पाहून व्यथिता सांगितलें.

"वर्षांशीं विवाह करण्याची इच्छा आहे आमच्या सर्वांत ती बर बाबा. अप्सरा म्हणाल्या

"कृष्णाचतारी गोपिकाकडें तुम्ही जन्मलांत कीं विष्णूच्या भेमाचा लाभ तुम्हांला होईल."

अष्टावक्रानें बर दिला अष्टावक्र मुनि पाण्यांतून बाहेर आल्या बर त्याला पाहून अप्सरा हसूं लागल्या. अष्टावक्राला अर्थान्तच त्या गोष्टीचा राग आला. त्यानं त्यांना शाप दिला कीं कृष्णाच्या भेमिका म्हणून तुम्हांला मान मिळाल्यावर तो नमेल त्यावेळीं रानटी लोक तुमचा अपमान करतील.

उंधेर नगरी

"कोण रे तो मोठ्याने वाचीत आहे."

आजोबांनीं तरडावून विचारलें.

"आपल्या घरी नाहीं आजोबा. शेवा रूढा मुलांनं वंभर टंके मार्कें मिळायें म्हणून आजपासून अभ्यासास सुरुवात केली आहे."

मुलें म्हणाली "मोठ्याने वाचलें म्हणजे ज्ञान मार्कें मिळताव वाटनें ?" आजोबांनीं म्हणत विचारलें.

"आजोबा, ज्ञानाकचा मित्र तो गोपाळ आहे ना तो रोव एक दास अभ्यास करतो. त्याला गेल्या वर्षी परीक्षेत साठ ते सत्तर टंके मार्कें मिळाले. म्हणून ज्ञानाक शेंभर पैकीं शेंभर मार्कें मिळाले म्हणून जोरानें अभ्यास करतो आहे." एक नातू म्हणाला.

"बरे, याका म्हणतात वेडेपण ! कोणी

पंधरा मिनिटांत वाच शेराचा भात खाल्ला म्हणून तो एका तासांत एक शेराचा भात शकेल का ? मला एक गोष्ट आठवते आहे का..." आजोबांचें शक्य पुरें होण्या-पूर्वीच मुलें ओरडूं लागली "गोष्ट ! गोष्ट ! आजोबा ? ती गोष्ट सांगा !"

"बरं बरं, सांगतो पण मलका काढ नका !" असें सांगून आजोबांनीं दोन्ही नाकपुड्यांत तपतीर फांयली आणि तोंड सांगूं लागले.

एका देशांत एक राजा राज्य करीत असे. तो राजा वयानें लहान होता. नुक ताच गादीवर बसला होता गादीवर बसल्या-वागेवर त्याचे लहान झाले लक्षाची गोष्ट विद्वान्यापासून सर्व गोष्टी त्याच्या मना

प्रमाणें थड्डे लाराच्या राज्याची प्राप्ति वाढली वंशांतली बंडाळी कमी होत गेली. हे सर्व बांधकोऱ्या पायगुणामुळे घडत आहे असा विचार करून राजा आपल्या राणीचा फार आदर करी. राजा आपला आदर करीत आहे हे पाहून राणी त्याला प्रत्येक शोभनीय सज्जा देऊ लागली. राजा देखील राणीच्या सज्जाप्रमाणे वागे आणि विशेष असें की राणीच्या सज्जाप्रमाणे तो जे करी त्यात त्याला यश मिळत गेले. पुढेच राणीच्या सज्जावाढेवर काही एक करावयाचे नाही असें राजाने ठरवून टाकले.

चाकोरा

एकदा दरबारांत राजाच्या शिष्यांनी तिथी चोरांना कैद करून राजासमोर हजर केले. चोरीचा माल चोरांच्या जवळ सांठवला होता. म्हणून साक्षीपुरावा काही एक पाहण्याशिवाय राजाने त्यांना शिक्षा सांगितली. चोरांना धडकणाराला बक्षीस देण्याच्या हेतूने राजाने विचारले—“हा चोराचा कोणी बरेले ?”

एका कुठ्याने चोराना धरण्याच्या काही मदत केली ही गोष्ट राजाच्या कानांनी, राजा ते ऐकून चकित झाला. ती आश्चर्याची गोष्ट राणीला कळविण्यासाठी राजा अंत पुरात गेला व कुठ्याच्या कामगिरीचे वर्णन करून कुठ्याची स्तुति केली.

काही दिवसांनी मंत्र्याने सजिन्याचा हिंदीम राजाला दाखविला आणि म्हणाला—“सैन्याचे पगार वाढावयाचे आहेत. पगार-राची वाढणी झालेवर खजिना सिकामा होण्याची शक्यता आहे तरी राजाज्या होईल तसे पुढे करे.”

राजाने मंत्र्यालाच सज्जा विचारायला दवा होता पण त्या झाल्यानेच त्याने मंत्र्याचा सज्जा घेणे सोडले होते कारण राणी सर्व बाबतीत त्याला अधिक सज्जा देत असे. निदान राजाचा

तरी नसे वाढत होत. म्हणून राजा एवढेच म्हणाला “संगेन काय करावयाचे ते”

राजाने अंतपुरात जाऊन राणीचा सज्जा घेतला म्हणाला—“खजिना सिकामा होत चालला आहे सैन्याचा पगार दिला पाहिजे. पगार देऊन टाकला तर खजिना सिकामा होणार. जसा परिस्थितीत पगार करावे असें तुझे मत आहे ?”

“सैन्याची जरूरत काय ? त्यांना कुठट पोसण्याची साधना मते आवश्यकताच नाही. एका कुठ्याने तीन दीन चोरांना पकडले होते हे आढवत खलेख आणव्याला. सैन्य कमी करून त्याच्या जागी कुत्री पाळावी. तीन सैनिकांच्या ऐवजी एक कुत्रे वा प्रमाणे कुत्री पाळावी. पगार, शहाळे, गाळ्या, वेगळे अन्तर हाथारा व्यर्थ सर्व जावेल. कुठ्यांना खावला घातले तर ती जितक्या स्वामीभक्त पणाने कांम करतील तितकी सैनिकांकडून होतील का ?” राणीने सज्जा दिली.

दुसऱ्या दिवशी राजाने मंत्र्याला बोळवून राणीने शिकविलेला धडा तोंडपाठ खणून दाखविला आणि म्हणाला—“सैन्यातल्या अजरी अधिक सैनिकांना कमी करून त्यांच्या जागी कुत्री पाळा.”

कव्याला ते ऐकून आश्चर्ये वाटले. सनातनीला तो निव्वळ मूर्खपणा वाटला. पण राजासमोर बोलण्याची कोणाची प्राज्ञा नव्हती.

मंत्र्याने धीर करून विचारले—“निवार करून पाऊल टाकावे, असें नाही का वाटत महाराजाना ?”

“जस्त विचार करण्याची गरज नाही. धी आज्ञा केली आहे. त्याप्रमाणे सर्व काही झाले पाहिजे. धात दिरंगाई झाली तर तबाबदार अधिकाऱ्यांना जाय विचारला जाईल.” राजा म्हणाला.

“सैन्य कमी करावयाचं असेल तर माझ्या सामर्थ्या सेनापतीची तरी काय गरज आहे? कुत्री सैन्याचं काम करू शकतील असे मला वाटत नाही, निदान ते काम कुठ्याना छिफविण्याची शक्ति नरी माझ्या अंगात नाही” सेनापति म्हणाला

सेनापती स्वतःच निघून जात आहे तर आणखी वैते वांचतील असा विचार करून राजाने सेनापतीला राजीनामा मंजूर केला.

सैनिकांच्या जागी कुत्री पाठसी गेली. कुत्री भुंकेत व आपसात भांडत. दैनिक व शिपाई त्यांना आवरण्याचा प्रयत्न करीत.

इतक्यांत शत्रू राज्यावर चालून येत आहे ही बातमी राजाला मिळाली. सैन्याने राजाला आजून विचारले - “आता पुढे”

“पुढे काय? सैन्याबरोबर कुत्री देतील रणांगणावर पाठविण्यांत आर्जत” राजाने हुकूम सोडला

कुत्री सभोव जेथे असलेली पाहून शत्रूने भाकरीचे तुकडे त्यांच्यामोर फेकण्याला सुरुवात केली. कुत्री ती खायला धांवली व त्यासाठी आपसात भांडू लागली.

युद्ध संपले. मंत्र्याने राजाला येऊन सांगितलं की स्वायंभक्त कुत्री भाकरीच्या तुकड्यांवर सुल्ल जाऊन फिरत राहली आहेत

राजाच्या अंगाला बरवळून बस सुटला शत्रूसैन्याने राजधानी काबीज केली. परंतु ते शत्रु नवून राजाने ज्या सेनापतीला व सैनिकांना नोकरीवरून काढून टाकले होते, तेच राजाची फावट्याडणी करण्यासाठी राजधानीवर चालून आले होते.

राजाला जेव्हा हे कळले तेव्हा त्याने पुन्हा सर्व सैन्याला कामावर नेमले व पुढे राणीच्या सल्लाप्रमाणे बागण्याएवजी मंत्री व सेनापति यांच्या सल्लाप्रमाणे वागायचं ठरविलं.”

“तेरा”

[स्वामी रामतीर्थ कथा]

गुप्त ज्ञानक हे ज्ञानपथा पादरत्न देवाचे एक मोठे भक्त होते. तरुण पणी त्यांना दुकानांत धान्य मोलण्याचे काम करायें लागले. अर्थातच लाभ दान, तीब, अर्धी मापे सोजून घ्यावी लागत.

एकदा दुकानाच्या मालकाचे वीडा अक्रान्ता धान्य मोजून घ्यायला नातकाळा सांगितले प्रत्येकास तेरा तेरा शेर देवाची आठवण झाली व त्याच्या कणीक मोजून घ्यायची होती. नातक लाभ, दान, तीन असे मोजीत तेरा पर्यंत पांचले. चारावा शेर मोवल्याबरोबर

‘तेरा’ शब्द त्यांच्या नांडावाटे बाहेर पडला. ‘तेरा’ शब्दाबरोबर त्याला ‘तुझा’ म्हणजे देवाचा असें सनातून वाटले, एकाएकी त्याचे ध्यान देवाकडे गेले.

“तेरा” शब्दाचा अर्थ तेराचा अकिडा व तुझा असा दोन्ही प्रकार होतो. नामकाल तेरा म्हटल्याबरोबर देवाची आठवण झाली व त्याच्या चरणीं मग खीन झाले. तो “तेरा, तेरा, तेरा.” असे म्हणत जागच्या जागी जेगुद्ध होऊन पडला

भीमूचे पराक्रम

भीमूच्या सासऱ्याच्या घरी त्यांचा गण-पतराव नांवाचा एक स्नेही पेंव आहे. तो नेहमी भीमूच्या जमीनदार सासऱ्याची मर्जी संभाळून गोडगोड बोले. मोठेपणाचा आप आणून देतील कधी कधी बोले, अडी अडसणीच्या वेळी जमीनदाराकडून चार पैसे मागून नेई.

गणपतरावावर जमीनदाराची मर्जी होती म्हणून कर्ले म्हणून दिलेले पैसे जमीनदार लिहून ठेवात नसे व कधी मागत पण नसे. दर खेपेस पैसे मागण्याला याक्यावेळी गण-पतराव पैसे परत देण्याचे वचन देई व पैसे घेऊन मर्दे, जमीनदाराने कधी तिकडे लक्ष दिले नाही.

जमीनदाराची मर्जी संपादन करून गण-पतरावाने स्वतःच्या व आपल्या कुटुंबाच्या

उदरनिर्वाहाचा पक्ष सोदवळा होता खरा, परंतु गणपतराव स्वभावाने तसा सरळ नव्हता व आपल्या कावेबाजपणाची फळे त्याला चांलावी लागली. एखादा गांवात कोणाजवळ तरी तो म्हणाला: "जमीनदाराचा चांई बाकट्टा आहे. त्याच्याशी आपल्या एकुलत्या मुलीचे लग्न करून देण्यात त्यांनी थोडी पाईच केली. मन लावून काम करतो खरा, पण एकलेच्या नावाने दून्य आहे."

गांवकरी जमीनदाराचा जाद्वर करीत, काळखोछा गणपतरावांचे बोलणे त्यांना कसे आवडणारे? गणपतराव जे काही म्हणाला ते त्या गृहस्थाने जमीनदाराला वाऊन सांगितले. परंतु जमीनदाराचा गणपतरावावर इतका विश्वास होता की याने त्या गृहस्थाच्या

बोलणाकडे दुर्लक्ष केले, पण आणखी दोघां लिघांनी येऊन सींच गोष्ट सांगितल्यावर मात्र गणपतरावावरचा विश्वास कमी होऊ लागला. जमीनदार स्वतः कोणावर अविश्वास करीत नसे. कधी कोणाचे चाईट इच्छित नसे. परंतु कोणी त्याच्याशी वांकडा वागला तर मात्र त्याला माफ करून त्याला माहीत नव्हते. म्हणून गणपतरावावर राग आला तर त्यांत काही आश्चर्य नाही. तरी त्याने आपला राज मनांतल्या मनांत ठेवला.

गणपतरावाला या गोष्टीची कल्पना देखील नव्हती. एखादा तो नित्याप्रमाणे जमीनदाराकडे भेटायला गेला. नोकरीने आत जाऊन निरोप सांगितला

"बळा भेटायला आला आहे" निघून जा म्हणायें व असेही सांग कधी माझ्या घरची वायरी चढलास तर संगळ्याच थोडक्या टाकीन." जमीनदाराला अतिशय राग आला होता. नोक परत वाऊन म्हणाला: "धनी भेटायला नव्हेत नाहीत व पुन्हा येण्याची गरज नाही म्हणून तुम्हाला सांगायला सांगितले आहे."

गणपतराव अकितव क्षाला त्याला स्वतःच्या कामावर विश्वासच बसेना, तो म्हणाला "तू काही तरी नुकत आहेस. तो निरोप

माझ्यासाठी नसणार, आणखी कोणासाठी तरी असेल. पुन्हा जाऊन सांग की गण-पतराव आले आहेत व फक्त एक मिनिटभर भेटायला वेळ मारितला आहे." त्याने नोकाला पुन्हा घरांत मागून पाठविले.

आता जमीनदाराला नोकराचा राग आला. म्हणाला "मी तुला जो निरोप सांगायला सांगितला होता तो सांगून तू परत यायला हवे होतंस. हा निरोप घेऊन येण्याची काय गरज होती?"

नोकरीने परत येऊन गणपतरावाला जमीनदाराने जसे सांगायला सांगितले होते

तमेंच सांगितलें. गणपतराव हुशार होता कोणीतरी आपल्या विरुद्ध नकी काय भरले आहेत हें ओळखून त्याने विचार केला की वेळींच जमीनदाराचा राग कधी झाला नाही तर पुढें जास्तच त्रास होईल. म्हणून तो बराबराद्वार ओसरेंत बसून राहिला म्हणाला “जमीनदार सगडेबाजी मर्जी, तें बाहेर नेवील तेव्हां त्यांना भेटूनच मी जाईन.

नोकरीस घरांत जाऊन घन्याला गणपतराव बाहेर घरांत घळत बसला असल्याचें मागितलें. जमीनदाराला राग आला त्याला कसे हाकलून लावावं या विचारांत जमीनदार असतां समोर मीमराव दिसले

जमीनदार म्हणाला “मीमराव, गणपतरावाला ओळखतां ना ! तो मला भेटायला म्हणून आला आहे. मी त्याचें तोंड वाहायचें नाही असें ठरविलें आहे

मी नोकरीकरवी सांगून पाठविलें. पण तो तेथून निघून बायला तयार नाही. तूं जाऊन त्याला निघून बायला सांग, त्याला कळलें पाहिजे की मी सांगितलें तें खरें आहे. छान ठोकून वजावून माग.”

“तुजें काय मी आतां सांगतां ” असें सांगून मीमराव बाहेर आले. जाताना एक काठी घेऊन गेले, दोन काठ्या लावून म्हणाले “पुन्हां जायले तोंड दाखवूं नयेस ” समजलें ठोकून वजावून सांगायला जमीनदारानें सांगितलें होतें. मीमरावानां गणपतरावाला ठोकून काढले आणि निरोप मागितला.

गणपतरावानें तेव्हां तेथून पाय काढला. मीमरावांनी अशी दुर्गत कैल्यावर तें पुन्हां पाठल राकण्याची त्याची हिंमत झाली नाही [पुढील महिन्यांत आणखी एक पत्रक]

त्यांना भुतें पण भीत

जगांत भुतांना भिणारे, भुतांना पाहून न भिणारं व ज्यांचा पाहून भुतें देखील भितांत असे तिन्ही प्रकारचे लोक आहेत

एका रात्री एक शेतकरी म्हान असे. तो पहाटे उठून शेजारच्या गावीं वाठवल्याचा बाजार होता म्हणून निघाला, अर्थातच पहाटेचा अंधुक प्रकाश होता. गावाबाहेर पोचल्यावर तो एका झाडींतून जाऊ लागला तेव्हां त्याला भाणसासारखी एक विचित्र आकृति दिसली.

“कोण तूं ?” त्या शेतकऱ्याने निर्भीकपणें त्याला विचारलें

“मी भूत आहे ” ती आकृति म्हणाली पण शेतकरी त्याला नाही “असे होय बरे झाले कोणी भूत भेटले का पहात होती. मी देखील भूतच आहे ” शेतकरी उत्तरला, नस माझ्या खांद्यावर

“कोठें निघालास ?” भूतानें त्याला विचारला

“बाजारांत !” शेतकरी म्हणाला “मी पण बाजारांतच जात आहे. तुला बापण दोघे मिळत जाऊं, भूत म्हणालें.

काही अंतर चालत गेल्यावर भूत म्हणालें “दोघांनीं चालण्याचा काण करप्या पक्षां काही अंतर तूं माझ्या खांद्यावर बस व काही अंतर मी तुझ्या खांद्यावर बसनें ”

“तर मग प्रथम तूं माझ्या खांद्यावर बस ” शेतकरी म्हणाला. भूत शेतकऱ्याच्या खांद्यावर बसलें त्याचें ओळें शेतकऱ्याला थोडे देखील आसले नाही काही अंतर चालत गेल्यावर भूत म्हणालें—“आतां तूं मी देखील भूतच आहे ” शेतकरी उत्तरला, नस माझ्या खांद्यावर

पण शेतकरी खाद्यान्न वस्तूनांतर भूत म्हणाले. "काय रे तुम्ही वजन तर फारच वास्त आहे. सुताला तर वजन नसतं."

"मी तुला भेटला तेवढा वज्र पर्यंतच भूत होतो." शेतकरी म्हणाला. सुताला तें उत्तर ऐकून आश्चर्य तो झटलेच पण त्याने स्वतःच्या मनाचे संवाधान करून घेतले. शेतकऱ्याने विचारले "मी भूकताच भूत झाला आहे. सुताला कसली भीति असणे हे वाढी मध्ये माहीत! सांगशील का?"

"भुताच्या आंगावर जिवंत माणूस धुंकेला तर तें सुताला वाईट." भूत म्हणाले.

बोधाचा एक काळवा आळाडून जावयाचे होते. दोघांनी विरभिराळे पळीकडे जावचे झविले. भूत सहज पळीकडे निघून गेले. काही आराज वगैरे एकूळ आला नाही. पण शेतकरी उघो मारून पळीकडे आला तेव्हा मात्र आलोचक्यासाचा य उघी मारण्याचा जावज झाला.

भुताने रागावून विचारले "काळवा पार करतांना इतकी धावपळ का करीस?"

"अरे सांगितले नाही का तुला की मी नवे भूत आहे म्हणून?" शेतकरी भ्याव्या शिवाय उत्तरला

काळवा पळीकडे ओळ्या अंतरावरच आठवळ्याचा बाजार होत असे. "वेभून मी तुला खावावर घेऊन जातो." असे सांगून शेतकऱ्याने भुताला आपल्या खाद्या वर बसायला सांगितले. तोपर्यंत छान उजवाडले होते. पण सायानरून उतरून लागले पाहून शेतकऱ्याने त्याचे दोन्ही पाय बद्ध करून ठेवले. भूत मोठ्याने ओमळू लागले. पण शेतकऱ्याने तिकडे दुर्लक्ष करले. शेतकऱ्याने त्याच्या दोन्ही तंगळ्या धरून त्याला खांदी उतरले. अवळच भेदरे विकायला ठेवलेली दिसली. ही पाहून

भुताने भेंदराचे रूप घेतले. शेतकऱ्याच्या हातांमून निसडून भेंदरास आजून निसडून राहाले की शेतकरी ओळखू शकणार नाही असा विचार करून त्याने भेंदराचे रूप धारण केले होते. पण शेतकऱ्याच्या त्याचे गुपित कळले होते. तो खाच्या आंगावर धुंकेला.

त्यामुळे सुताला भेंदराचे रूप बदलून पुन्हा स्वतःचे रूप मिळणे अवश्य झाले होते. शेतकऱ्याने त्या सुताला भेंदर म्हणून एका खाटिकाच्या हाती विकून टाकले.

* * *

एकदा एका श्रीमंत माणसाचा त्याचे हे रोजचे रहगार्ये ऐकून फेरीवाला आला, तो रागातून म्हणाला "तुला आपल्या शक्तीचा इतका भरोसा आहे तर मग तू आमच्या गांवच्या सुबुलुमेढीच्या तऱ्या घरात शिरून बसलेल्या भुताला काही नाही बाहेर हुसकावून लावीत? हो तुला चार पैसे तरी देईल."

त्या रावात सुबुलुमेढी नांवाचा एक श्रीमंत बाणी रहात असे. त्याने एक मोठे घर विकत घेऊन एका सुदुर्गतांमर घरात प्रवेश केला. पण त्या दिवशी रात्री त्याच्या दोन स्वामीमक्त नोकरीत एकापूर्वी मरण आले. सरे कारण कोणता कळत नाही. सुबुलुमेढी घाबरला आणि सकाळी घर भिकामे करून पुन्हा आपल्या लुग्या घरी जाऊन राहू लागला. त्यानंतर कोणी त्या घरात घिन माळ्याने रहावला सुद्धा तबारे झाला नाही.

ही गोष्ट फेरीवाल्याला माहीत नव्हती असे नाही. पण भुताला हाकळत रावत तर सुबुलुमेढी भक्षित देईल ही गोष्ट फेरीवालावर तो त्याच्या घरी गेला आणि म्हणाला "भोटेजी, मी आपल्या घरातले भूत हाकळत रावता, आपण काय बक्षिस दाल?"

"तू भुताला हाकळत रावलेस तर मी तुला वहा इजा करणे बक्षिस देईन व तुला एक घर बांधून देईन." सुबुलुमेढी म्हणाला. फेरीवाल्याला परमानंद झाला. पण शेतेजीच्या सव्दावर त्याचा विश्वास बसत नव्हता. म्हणून त्याने शेतेजीला कागदावर किड्याकरी सांगून त्याची सही घेतली. नंतर तो भुतास्त्रीच्या घरात गेला.

त्याच्या ज्या ज्या कमट्टी गरज होती, शेतेजीनी त्या सर्व त्याला आणून दिल्या. शेतेजीनी त्या सर्व वस्तु घेऊन जायला आपल्या नोकरीला बरोबर पाठविले. तो गरीब मनुष्य घरात गेल्यावर शेतेजीनी घराच्या बाहेरून कुठप लावून घेतले व काळोख त्याच्या अंत तेथून निघून गेले.

फेरीवाल्याने घरात जाऊन एक सोकी भांडून स्नेच्छ केली. विषा लावून खावला बसला. नरोवर आणलेली पाचरोर कसून त्याने खाऊन टाकली व नंतर दिवा विझवून एक चादर अंथळून बसला.

मध्य रात्रीच्या सुमारास कोणीतरी भूत अस्त्राचा आस झाला. ते भूत होत भूत जकट वेईपरत फेरीवाला गुप्पुप असून राहाला. पण भूत अवळ आल्यावर चटकन

एका गांवी एक मनुष्य रहात असे. त्याच्या अंगातले बळ व त्याचा पराक्रम पाहून त्याच्या बाटेला कोणी ज्ञात नसे. परंतु तो फार गरीब होता. फेरीवाल्याचे काम करून तो स्वतःचा उदरनिर्वाह करी. त्याच्या सापरण्या गरिबाला आपली भुलगी कोण देणार?

अशा आपल्यासारखे बळकट सरिराचे लाव जन्माला वेळीस काय उपयोग? याची सुळे पोटात भरत नाही व गरीब आहे म्हणून त्या पण होत नाही. ही गोष्ट तो त्याच्या कथांच्या घरी बाई, सांगत असे.

अशा राहून त्याने भुताचे दोन्ही हात धरले. भुताने स्वतःला सोडकून बेण्याची पुष्कळ सटपट केली. पण फेरीवाल्याच्या बळकट सुटीतून निघून जाता वेईना, तेव्हा मृत त्याच्या अंगावर व तोंडावर धुवू लागले. त्या भुताचा आसोच्छवास फेरीवाल्याला नकांमारला गार वाटला. म्हणून फेरीवाल्याने आपले तोंड एका वातुला फिरविले. आता त्याची माभ गारवून गेली.

तरी फेरीवाला घाबरला नाही. त्याने भुताच्या तोंडावर आपला खास सोडला. रसणीच्या वामाने भुताने तोंड फिरविले.

तरी मधुर मधुर ते फेरीवाल्यांचेर थुंके व फेरीवाला त्यांच्या तोंडावर आपला खास मोडी. त्याचें त्याचे हात मात्र सोडले नाहीत. उजाडेपेक्षा दोघांची शोधासोप त्याह. हाती सकाळीं मृत म्हणून जाण्याचा अथवा फरील असा विचार करून फेरीवाल्याने त्याचे हात त्रास्तव घट्ट करून ठेवले. मृत अवस्थे झाले नाही. यण हक्क हक्क लहान हात गेलिले मात्र फेरीवाल्याला दिशले.

उजाडल्यावर सुब्बुसेट्टी आपल्या एका मित्राबरोबर त्या बरी खाळा व दार उघडून आंत गेला. फेरीवाला भेला अमजारा अची

चोवांची समजूत होती परंतु जिवंत असलेला पाहून त्याचा आश्चर्य वाटले. त्याला जास्त आश्चर्य त्याच्या हातातले एक लाकूड पाहून त्याला वाटले.

“हें व्या मृत !” फेरीवाला ते लाकूड दाखवून म्हणाला. अंतर सुब्बुसेट्टीने बाहेर जाऊन विस्तव पेटविला. फेरीवाल्याने त्या मृताला त्यांत टाकले म्हणजे जळतांना जसा पाण बास येतो तसा बास आला.

त्यानंतर त्या बाट्यात कोणाला मृत पाडवले नाही. सुब्बुसेट्टीने वर साफमूस करविले व येऊन त्यांत राई लावला.

सुब्बुसेट्टीने कायदा लिहून दिला होता त्या प्रमाणे फेरीवाल्याला मृत हाचार रुपये बक्षिस दिले व एक बर देखील नाघून दिले. फेरीवाला ला करून त्या घरात आनंदाने राहू लागला.

* * *

आणखी एक बाई. एका गांवात एक विद्वान शास्त्रीबुवा रहात असत. एकदा त्यांच्याकडे त्यांच्या मित्राचा तरुण मुलगा त्याला भेटायला म्हणून आला. शास्त्रीबुवांनी त्याला आग्रह करून बार दिवस राहून जायला सांगितले.

उन्हाळ्याचे दिवस होते. यण शास्त्री बुवांच्या बरांतली एक खोली बंदगार असे त्या खोलीत कोणी कधी रहात नसे. त्या तरुणाने ती खोली पाहूकी व म्हणाला— आज रात्री या खोलीतच सोपेन मी.”

“या खोलीत! नको रे बाबा! या खोलीत एक मृत आहे. रात्री कोणी या खोलीत पाऊल देखील टाकत नाही. शास्त्रीबुवा म्हणाले

“मृत, कसले आले आहे मृत !” त्या तरुणाने शंका केली त्याचा मुलावर विश्वास नव्हता

शास्त्रीबुवा म्हणाले : ‘काही दिवसांपूर्वी आमच्या भोळकटणीने आठवाला दोरी बांधून गाव्याला फांस लावून घेतला होता ती आ खोलीत मृत होऊन बसली आहे.”

ते ऐकून तो तरुण म्हणाला “तर मग मी याच खोलीत आज रात्री सोपणार.” शास्त्रीबुवांनी त्याच्या आज्ञाने त्याच्या खोलीत पाऊल देखील टाकत नाही. शास्त्रीबुवांनी लक्ष्म्या त्या खोलीत करून दिली ती तरुण अग्रस्थानावर बाडवा आला.

अग्रस्थानावर अंभ रातल्याबरोबर त्याला सगोर मृत दिसले. मृत आंत कोटून व

कसे आले हे त्याला दिसले. वाराच्या फटीतून प्रथम वनगवसाखे काही तरी आले व नंतर ते घुरासारखे फसरले आणि त्याला खोसप मिळाले.

ती श्री खोलीत लव्ज जीम काढून व मागे वाडून उभी राहिली. गळ्याला फास लावून वेणारे असेन करताना म्हणे,

परंतु त्या तरुणाला थोडी वेळील भीति वाटली नाही. ती म्हणाला "आन! लूप लूप वाहू आहे, वाहू दे."

त्या मुताला फडले की सारी आपल्याला भिंगारी दिसत नाही. मुताने आपले डोकें आपल्या घडावरून काढून इकूच त्या तरुणाच्या अंधारणावर ठेवले.

'तुझे डोकें तुझ्या घडावर असतांना तू मला भेटावू शकली नाहीस आतां तुझ्या या डोक्याला पाहून मी भिन्न जाईन

जसे वाटले होय तुला?' ते ऐकून भूत निघून गेले.

दुसऱ्यादिवशी सकाळी तरुणाने रात्री घडलेले इत शोधून घेताना सांगितले तेव्हा ते म्हणाले "हे पहा, मी तुला रात्रीच सांगितले होते की या खोलीत तू होणू नकोस पण तू ऐकले नाहीस. आज रात्री होणू नकोस म्हणजे झाले."

पण तरुणाने तिकडे दुर्लक्ष केले. त्या दिवशी रात्री देखील त्याने खोलीत होण्याचा त्याने हट्ट धरला व त्याने खोलीत राहिल.

त्या दिवशी रात्री पुन्हा भूत आले आणि म्हणाले "हा अडाणी मेला कायमचा

येथेच राहणार व्हावे. नको म वाई ही खोली आपल्याला" असे सांगून ते भूत अदृश्य झाले.

किष्किंधाकांड

वृक्षत कच्छ होता. पेरा सरोवराचे स्वच्छ निर्ले शणी व त्यात सुंदर रंगविरंगी कमळे, सर्व दृश्यच मनोहर होते. फुलाचा सुगंध सर्वत्र प्रचलत होता. कोकिला आठव्याच्या आवाजवर बसून गात होती व मोर नाचत होते.

निसर्गाची ती शोभा पाहून रामाचा आनंद व्हायला पाहिजे होता, पण त्या ऐवजी बिहदुलाने तो आस्वाद दुःखी झाला. मध्येक सुंदर वस्तु, प्राणी व दृश्य पाहून त्याला सीतेची आठवण होई. तो रुद्धमणाला म्हणाला-"नेहूँ सीता असती तर! पण तेवढे माझे बापयकोडे आहे" तिच्या

शिवाय आता जिणे व्यर्थ कीर्त वाहू लागले आहे. मी येथेच प्राणत्याग करतो, तुं भारताकडे निघत जा "

रुद्धमणाने रामाला धीर दिला. म्हणाला-"सीतेवर तुझे जे प्रेम आहे त्यामुळे दुःख्य मनाची बरी स्थिती जाकी आहे. रावणाच्या हातातून तिला सोडवून आपण जे जे जे व माझे प्रयत्न करीतच आहे. तू प्राणत्याग केल्यास पण तिची सुखी व शांत्याचे दुःख तुझ्या मनात राहून जाईल. म्हणून तिला सोडवून आणण्यासाठी प्रयत्न केला पाहिजे." रुद्धमणाने धीर दिव्यावर रामाच्या मनाचे थोडे समाधान झाले.

रामलक्ष्मण पैपा सरोवरावर शींचले तेव्हा पासून सुग्रीव व त्याचे अनुयायी नक्षत्रांक पर्व-तावर वसून होवांना पहात होते. तो आपल्या वनुवायी धोवनांना वरोवर वेऊन मार्ग जर्घीच्या आश्रमांत बाळगून लपून बसला. कारण आत्ममांत वालीला प्रवेश वर्ध होता.

सुग्रीव आपल्या मंत्र्यांना म्हणाला— “कोणी तरी दोघे घेव पाळून वरकळवख वारण करून या रानांत शिडत आहिन. वालीनैच त्यांना पाठविले असणार !”

ते ऐकून सुग्रीवाचा एक मंत्री हनुमान म्हणाला—“या नक्षत्रांक पर्वतावर वालीला वारण केला ? आणि या पैपासरोवराच्या

पाकळ देखील द्यकतां येजार नाही. कारण त्याला तसाच खाव आहे. वग वारणण्याचे कारण काय ?”

ते ऐकून सुग्रीव म्हणाला—“वाली येजार नाही. पण हे दोघे मनुष्य पहा ! हत्तीच्या लोडिसारले खांचे फांन फांन शत व दातांतील मनुष्यनाण पाहून कोणालाहि भीति वाटल्याशिवाय राहणार नाही. वालीने खांना पाठविले नसेल कशाकरून ! तो स्वतः येक शक्य नाही म्हणून गाळा कांटा वृक्ष वन्यासाठी त्याने खांना पाठविले असेल असे मला वाटते. म्हणून आपण सावध राहिले पाहिजे. हे कोण आहेत व कशासाठी इकडे आले आहेत या गोष्टीनी माहिती काढून घे. तू येव पाळून जा.”

आपल्या राजाच्या सूत्रनेमणें हनुमानानें वानररूप सोडून बाण वन्याच्या रूप वारण केले आणि रामलक्ष्मणांना मेढायला दिवाला.

विनयपूर्वक रामलक्ष्मणांना नमस्कार करून तो म्हणाला—“आपण उपस्वी नथी दिसवा. आपण राजर्षी आहां का ? आपण राज्य कायधने सोडून ही वन्यवन्य कशासाठी वारण केला ? आणि या पैपासरोवराच्या

निर्जन काठी येण्याचे कारण काय ? माझ्याकडून आपली काही मदत होण्यासारखी असल्यास वन्य वन्या करवी.”

काही वेळ थांबून हनुमान पुढे म्हणाला—“आमचा राजा सुग्रीव आहे. त्याला त्याचा भाऊ वाली याने मादीवरून हुसकावून त्याचे राज्य वळकावले आहे. मी त्याचा मंत्री आहे. माझे गांव हनुमान आहे. माझ्या वडिलांचे नांव वासुदेव. सुग्रीव राजाच्या आज्ञेप्रमाणे मी हा वेष धारण करून नक्षत्रांक पर्वतावरून आलो आहे.”

हनुमान रामाचे बिम्बकट रूप पाहून चकित झाला होता. ज्या कामासाठी सुग्रीवाने त्याला पाठविले होते ते देखील तो विसरून गेला.

राम हनुमानाचा तो लेकवटपणा पाहून लक्ष्मणाकडे पहात कौतुक करीत म्हणाला—“लक्ष्मणा ! तू बाला सर्व काही सांग ! हा हुशार दिसतो आहे. याच्या सारखा मंत्री शकाकडे असल्यावर राजाला भीति असण्याचे कारण काय ?”

लक्ष्मण हनुमानाला म्हणाला—“हनुमाना ! आम्ही दुसरा राजा सुग्रीव याच्या विसयी पूर्वीच ऐकले आहे. त्याला मेढण्या-

सादीच आम्ही दोघे आलो आहो. हे माझे बहील बंधु रामचंद्र. खांना दुसरा राजा सुग्रीव याच्या मदतीची फार जरूर आहे. ज्याने जे मागिले, रामाने त्याला ते दिले. पण आता राम स्वतः इतरांचे सहज्य मागण्यासाठी आला आहे. ते मिळेल यांत शंका नाही.” हे बोलत असता लक्ष्मणने डोळे ओले झाले.

हनुमान म्हणाला—“आपण थोर पुरुष ! आपल्या जोबार्थ आमच्या राजाने वेशधर पाळला पाहिजे होत. त्यांचे हे अहोमायन म्हणायलाचे वीं आपण स्वतः त्यांच्या

शोचार्थ येत अहो. सीता मातेच्या शोचार्थ आपला राजा सुग्रीव आपले सर्वस्व सचीं घालील, यावे, आपण सुग्रीव राजाकडे जाऊ या.” हनुमानाचा प्रेमळ व विनम्र स्वभाव पाहून रामाच्या मनांत त्याच्या विषयी प्रेम व विश्वास उत्पन्न झाला व तो लक्ष्मणाबरोबर सुग्रीव राजाकडे निघाला. हनुमानाने पुन्हा वानररूप धारण केले व राम-लक्ष्मणांना आपल्या खांद्यावर बसवून सी जंगलमूक पर्वतावर गेला.

सुग्रीव जंगलमूक पर्वतावर बसला, तो मध्य पर्वतावर गेला होता. त्याने त्याला

जाऊन सांगितले की राम व लक्ष्मण पराक्रमी योद्धा आहेत. त्यांच्याशी सत्य केव्हाही त्यांची मदत मिळू शकेल. राम स्वतः सीतेच्या शोचार्थ निघाला आहे व त्याला मदतीची जरूर आहे.

रामाविषयी सुग्रीवाच्या मनांत होती नव्हती ती भीति पार नाहीशी झाली व तो रामाच्या भेटण्यासाठी वानररूप सोडून मनुष्यरूपाने आला. तो रामाला म्हणाला— “हनुमानाने आपल्याविषयी सर्व काही मला सांगितले आहे. आपण महाराज दशरथाचे ज्येष्ठपुत्र व आपण आमच्या सारखा वानरांकडे सहाय्य व आरक्षण यावे हे आमचे भाग्य.” असे सांगून त्याने मैत्रीचा हात पुढे केला.

रामाने प्रेमपूर्वक त्याचा हात आपल्या हातांत घेऊन त्याचे आर्क्षित केले आणि त्याचे सल्ले स्वीकारले.

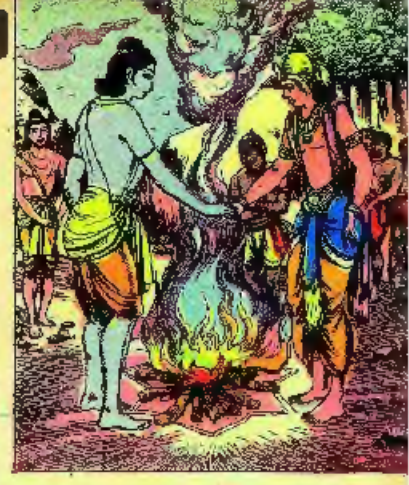
नंतर हनुमानाने अग्नि देवूतून राम व सुग्रीव यांना त्याच्या दोन्ही बाजूकडे उभे रहावयास सांगितले. दोघांनी अग्नीला साक्ष ठेवून परस्परांचे सल्ले कापून ठेवण्याची शपथ घेतली. एखाडेपासून एम व सुग्रीव यांचे सल्ले झाले. दोघांनी परस्परांच्या

मुखदुःखाने सहाय्य करण्याचे वक्त दिले. सुग्रीव बाडाची एक फांदी तोडून घेऊन आला. त्यावर दोघे राम व सुग्रीव बसले. पुढे परस्पर सल्ल्याचे ते एक चिन्ह समजले जाऊ लागले.

त्याच प्रमाणे हनुमान देखील एक फांदी तोडून घेऊन आला. तीवर लक्ष्मण व हनुमान बसले. तेव्हा सुग्रीव रामाला म्हणाला—“रामा, माझा थोरला भाऊ वाली आहे. त्याने माझे राज्य धन्यासनं बळकावले आहे. माझ्या वावकोला देखील तो धरून घेऊन गेला आहे. त्याच्या भीतीने मी रामापासून फिरत आहे. मला अभयदान द्यावे !”

“सुग्रीवा ! तू सहाय्य करायचे कबूल केले आहेस. त्या मदतीचा मोबदला म्हणून मी वालीचा वध करीन. एकाच बाणाने मी त्याला ठार करीन.”

“आपल्या अनुग्रहाने मला माझे राज्य व पत्नी परत मिळेल. आपण उभा हेतुने या रानांत हिंडत आहात त्याचे कारण हनुमाना-कडून मला कळले आहे. मूं न जुम्या भाऊ लक्ष्मण कुठेच नसता रावण सीतेला तिच्या हच्छेविरुद्ध उचलत घेऊन गेला आहे.

मला याची फळे चाखावी लागतील, त्याने जटायूचा वध केला. त्याचा शाप रावणाच्या डोक्यावर आहेच. सीता विशोकान्त कोठेहि असो तिला हुजवून पुण्या स्थापन करण्याची जबाबदारी मी घेतो. तुला सीतेचा विरह फार दिवस सहन करावा लागणार नाही.”

नंतर आठवल्यासारखे करून म्हणाला— “आता माझ्या लक्षात आले. एक राक्षस आकाश मार्गाने जात होता. एका खोचा आकाश पोकळ व्याव्ही वर पाहू लागलो. तिने आपला पदर फाडून त्यात आपले

दागिने बांधले व आमच्याकडे फेकले. ही बातमी दुष्टाकडे कळी तरी पोचली होतील हाच हेतु तिचा असावा.” असे सांगून रवाते हनुमनाला ती रत्नाभूषणे घेऊन यात्रा संपितले.

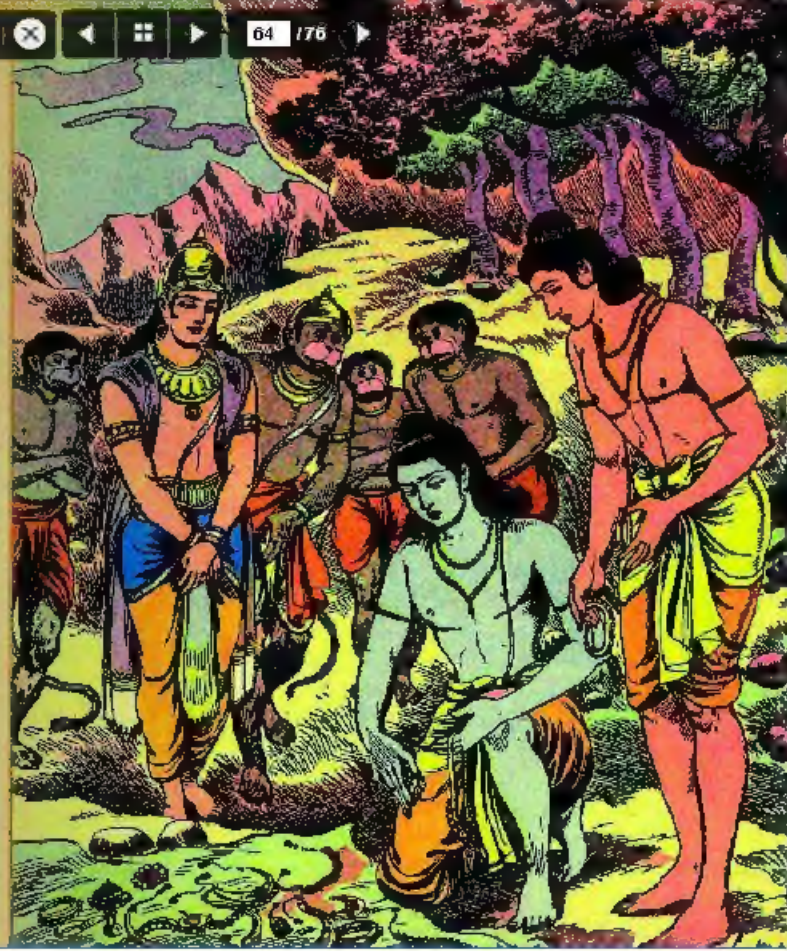
रामाची छाती विरहदुःखातें थड थड कांपत होती. सीतेने दागिने पाहून व सीतेच्या पदराचा तो तुकडा पाहून राम स्वतःने दुःख वाचकं शकला नाही. तो छंदान झुलासारखा रडू लागला. रामाचे ते दुःख पाहून तेथें हजार असलेल्या सर्व नर-वानरांचे डोळे ओलावले. राम म्हणाला—

“लक्ष्मणा ! पहा, ह्या रूपें सीताच माझ्या-समोर उभी राहून केविलबाण्या मुद्रेनें वहात आहे. त्या असहाय स्थितीत मला कळावें म्हणून तिनें हे दागिने टाकले आहेत.”

लक्ष्मण दागिने पाहून म्हणाला—
बहिर्नीच्या पायांतली ही जोडवी माझ्या ओळखीची आहेत, ही लांबोच आहेत. लोखे इतर दागिने मी कधी बाहेरून माहीत तर तें मी कसे ओळखणार !”

“सुम्रीना ! ती राक्षस दुष्ट्यां वेलत सीतेला घेऊन आकाशमार्गानें गेला. तो कोणत्या बिघोनें गेला हें दुका आठवतें का ! तो कोठें राहतो हे मला सांग ! मी पाऊन आतांच्या आतां त्याच्या या दुष्ट्या-कडून रयाला बंद देतो.”

सुमीष म्हणाला “ती राक्षस कोठें राहता, हें मला माहीत नाही. पण साधा, तूं निश्चित रहा ! सीतेचा शोध सावण्याची जबाबदारी मी स्वतःच घेतली आहे व ती मी पुरी करीन. मी बत्तल असून पत्नीविरह सहन करीत आलों. शमावमानें सर्व गोष्टी होतील असे समजूनच पुढें पाऊल टाकतें पाहिजे.”

Fullscreen

127

60 / 76

ते ऐकून राधाच्या मनाचे समाधान झाले. त्याने वोटले पुसून खुमीबाने आभार मानले व म्हणाला "मित्रांनो मित्राला जो सखा घाबरात हवा तसाच तूं दिवा आहेस. मोठ कोळस गळा कापणारा शत्रु वितका भयंकर असतो तितकाच सत्य व फडुयवन सांगणारा मित्र हितैषी असतो. सा कष्ट-काळांत मला जुझ्यासारखा सखा लाभला हें माझे भाग्य. तूं सीतेचा शोध लाव. ती बबाबदारी मी जुझ्यावर टाकतो. आता मी तुला कक्षाप्रकारे मदत करे, सांग. मी मदत घ्याचे वचन दिले आहे. तें पाळून व्हर्ते या सांडी मी कोण कोणत्या मोष्टीची सावधगिरी घालगली, पाहिजे हें देखील तूं सांगून ठेव. वाढीचा वध करीन हें दिलेलें वचन मी पाळीन. तूं अगदी निश्चित रहा."

नेवर राम खुमीबाला बरोबर वेकून एकांत स्थानी मंत्रणा करण्यासाठी बसला. खुमीव म्हणाला-"रामा! माझा भाऊ दाळी पार बराकमी आहे. त्याने मला आपल्या राण्यांतून बाहेर काढले व माझ्या पत्नीला हरण करून घेऊन गेला. माझ्या स्नेही मित्रांचा त्याने तुरुंगांत टाकले आहे. त्याने माझा वध करण्याचा पुष्कळ वध केला. अनेक वातरांगा त्याने या कामावर नेमले. मी सर्वांचा वध केला. आपल्या गावाच्या भीतीने मी तुला देखील त्याचा हेर समजत होतो. जुझ्यासमोर म्हणूनच मी आलो नाही. आतां माझे मित्र व सखा हनुमान आदि मोत्रके दानर आहेत. यांच्या प्रेमातून मी आजवर जिवंत आहे. मला हाडवेरी घाली जिवंत असेपर्यंत तुलाच आमुच्या घालविणें मला शक्य नाही."

जगातील आश्चर्ये :

१७. पार्तिनान

ग्रीस देशात कॅथेड्रा नवरात्रिक कपरी खोलाय ह. प्र. ४३५-४३८ च्या सुमारास बांधण्यात आले. प्राचीन शिल्पकलेचे हे एक वरकृत उदाहरण आहे. सर्व ईजिप्त शैलीप्रमरी सुगढाचे आहे. या वेवळाचा १५ खांब आहेत व कॅथेड्राची ४२ फूट उंचीची इस्तीदती मूर्ती वेवळात कलाविजेची आहे.

कॅथेड्राईनने ला ग्रीस वेवळाचे कपरे केले व पुढे युलवनानेनी याची मूर्तीव केली. आम्हाची ताजमहाल वांदया राजी बाह्याने जगा हुंदर दिवते तसेच हे ईजिप्त वध चढण्या राजी फार हुंदर दिवते.

१६८४ मध्ये वेनीशियानी पार्तिनानवर मोळीबार केला. त्यामुळे तीन खांब पडले. सन १८३० मध्ये अमेरिकेच्या सफतीने या वेवळाची लागवडी करण्यात आली.

